



Jegyzetek

1 Niembsch Miklós Ferenc neve latinul.

2 Pukánszky Béla: Lenau és a magyar föld. Franklin Társulat, Budapest, 1934. 8–9. o.

3 Szerb Antal: A világirodalom története. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989. 599. o.

4 A levélrészletek forrása a továbbiakban is: Nikolaus Lenau: Nyughatatlan lélek vagyok. Goethe Intézet, Budapest, 1995. 41–43. o.

5 „It is remarkable in Lenau that he is not, like most of the German poets, to be traced to any particular school, or course of reading. His own experiences furnish the matter for his song, which is not tinged either with romanticism, classicism, or orientalism: we know what he has thought and felt; but what he has read, or with what class of literati he has associated, his works give us no means of ascertaining. There he stands bold and independent, as a self-creation!” = The Foreign Monthly Review, and Continental Literary Journal. London: D. Nutt, Fleet Street; Dulau and Co., Soho Square; Asher. Berlin; and Gayet and Lebrun, Paris. MDCCCXXXIX. Lenau's Poems. 529. o. (Vozdvizenszkij Vagyim Olegovics fordítása)

6 Magyarul megjelent kötetek: Lenau minden lírai költeménye. Szegedi Vakok Intézete, Szeged, 1930; Lenau válogatott versei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1954; Nikolaus Lenau versei. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1979; Nikolaus Lenau: Élet és álmom. Válogatott költemények. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Miskolc, 2003.

7 „Я когда-то увлекался Ленау и был под его влиянием, а у этого венгерца (Петефи) есть что-то напоминающее Ленау, Ференца Листа и других, общность почвы, единая основа и прочее...” In: Пастернак Е.Б. Борис Пастернак. Биография. <http://pasternak.niv.ru/pasternak/bio/pasternak-e-b/biografiya-7-3.htm>. (Vozdvizenszkij Vagyim Olegovics fordítása)

8 „Weil auf mir, du dunkles Auge, // Übe deine ganze Macht (Темный взор на мне покойся, // Покори меня всеро)” (Vozdvizenszkij Vagyim Olegovics fordítása)

SOLTÉSZ Ferenc Gábor – SOLTÉSZ Márton

Beck Ö. Fülöp díjérméi az 1896-os Országos Ezredéves Kiállításra



Az Ezredéves Országos Kiállítás

A honfoglalás megünneplésének kérdése már az 1880-as évektől foglalkoztatta a közvéleményt. Legelőször a honfoglalás időpontját kellett tisztázni. A Magyar Tudományos Akadémia pontos évet nem, csupán időtartományt – 888 és 900 között – jelölt meg a feltett kérdésre válaszul. Végül Lakits Ferenc csillagász 1890-ben közölt számításai¹ lendítették előre az év meghatározását: egy bizánci krónikákban feljegyzett napfogyatkozás időpontjának pontosításából és a bolgár háború eseményeiből adódott az 1895-ös évszám. Az első hivatalos állásfoglalást az 1892. évi II. tc. rögzítette, amely szerint 1895-ben Budapesten országos kiállítást tartanak, s ennek megrendezésével a kereskedelmi minisztert bízzák meg. 1892 decemberében megalakult az Ezredéves Kiállítás Országos Bizottsága. A korábbi törvényt kiegészítette és módosította az 1893. évi III. tc., amelynek 3. §-a szerint a kiállítást 1896-ra halasztották.² A kimondatlan ok az volt, hogy az országban tervezett reprezentatív beruházások (két dunai híd, a Vaskapu szabályozása, a Szépművészeti Múzeum, a Műcsarnok, az Igazságügyi Palota, a millenáris emlékművek, valamint a földalatti vasút fölépítése-kialakítása) biztosan elkészüljenek. Az akkor átadott épületek a mai napig meghatározzák a főváros látképét. 1893-ban a szervezőbizottság megszabta a kiállítás kereteit; a tervezetet Lukács Béla kereskedelmi miniszter jegyezte *Az 1896-iki ezredéves országos kiállítás általános programja* címmel – amelyet a lapok is közöltek.³

A főváros a kiállítás céljaira átengedte a Városligetnek a Stefánia út jobb és bal oldalán fekvő részét. Az 1893-ban kiírt elhelyezési terv pályázatára 34 pályamű érkezett be. A négy legjobb tervet – Korb Flóris és Giergl Kálmán; Schickedanz Albert; Gerster Kálmán és Mirkovszky Géza; Neuschloss Károly és fia cég – kiválasztva, majd ezek fölvetéseit-tanulságait egybevetve, egyesítve valósult meg a kiállítás. Az építési bizottság döntése nyomán az épületek ideiglenes jelleggel, bármilyen anyagból készülhettek. Egyetlen szigorú követelmény volt, a tűzbiztonság. A kiállítási terület 520.000 m²-t, míg a beépített terület közel 124.000 m²-t tett ki.

A szervezők Magyarország szellemi és tárgyi értékeit két fő csoportban kívánták a közönség elé tárni. Az első a Történelmi Kiállítás, a második a Jelenkori Kiállítás nevet viselte. Utóbbi hús csoportra tagolódott a képzőművészettől a néprajzig. A kiállítás tisztán nemzeti jellegű volt, mivel a szervezők rögzítették az alapelvet: a kiállításon csak azt állíthatták ki, amit a magyar korona területén termeltek vagy készítettek.⁴ Az volt a cél, hogy ne csak a fejlődés, de a hiányosságok is látszódnak – ezek megszüntetésére buzdítva egyszersmind. A kiállításra érkezett közel 900 kiállító mintegy 20.000 tárgyi tételét 1895 novembere és 1896 májusa között szállították be.

Az esemény látványos megnyitójára 1896. május 2-án, I. Ferenc József király és Erzsébet királyné jelenlétében – ágyúlövések, harangkongás és a *Himnusz* hangjai mellett – került sor; mindezt megörökítette az első magyar filmhíradó. Az ünnepet ugyanakkor megkeserítette néhány apróbb-nagyobb tényező, amelyekről aznap esti számában a *Pesti Hírlap* munkatársa számolt be.⁵ A budai rakparton például megfigyelt két fellobogózott monitort – magyar zászló nélkül. Még bántóbb volt a fellobogózott budai házak feletti látványt uraló, zászló nélküli királyi palota képe. A fekete-sárga zászló kítűzése otrombaság lett volna, a magyar trikolor kítűzése pedig nem illett bele az 1849-es szabadságharcot vérbe fojtó – s azért soha bocsánatot nem kérő – I. Ferenc József világképébe.

Összességében minden adva volt a látványos és egyedülálló kiállítás megrendezéséhez: 230 építmény és számos művészeti produktum, köztük Feszty Árpád körképe, *A magyarok bejövetele*; a Jan Styka-féle művészcsoport *Raclawicei körképe*; Munkácsy Mihály *Ecce Homo*ja; a Gárdonyi Géza ötletéből született *Pokol körkép*; léggömbrepülés stb. A parlamenti pártok erre az időre békét kötöttek, és ünnepélyesen kinyilvánították, hogy a kiállítás idejére félreteszik vitáikat. A bezárásáig a rendezők közel ötmillió látogatót regisztráltak. A befektetések (4.380.000 forint) és bevételek egyensúlyban voltak, ami azóta is minden kiállításnak ambíciója. A záróünnepségre november 3-án délben került sor Dániel Ernő kereskedelmi miniszter zárszavával.⁶

A kiállítás jutalmazási rendszere és eredményei

Az ezredéves országos kiállítás 1893-ban kiadott általános programjának 18. §-a írta le először az esemény jutalmazási rendjét: „A kiállított jeles tárgyak a külön kibocsátandó jury-szabályzat értelmében kitüntetésben részesülnek. A kitüntetések a következők: 1. Nagy díszoklevelek. 2. Nagy bronzérmek. Az éremmel az érdemet bővebben felsoroló oklevelek fognak kiadatni. 3. A közreműködők érme. 4. Az ipari segédszemélyzet számára elismerő oklevelek.” 1895-re az érme köre bővült: millenniumi nagy érmekre, kiállítási érmekre és a közreműködők érmeire.⁷

A legkiválóbbak jutalmazására 36 tagú nemzetközi bírálóbizottságot állítottak fel, amely október 4–6. között értékelt. A kiosztott elismerések a következők voltak:

1. Díszoklevél (a legkiválóbb kiállítók részére, akik működésükkel országos érdemet szereztek).
2. Millenniumi nagy érem (azon kiállítóknak, akik saját szakmájukban rendkívüli haladást mutattak, az előállítás terén kiváló érdemeket szereztek, kiállított tárgyaikkal a kiállítás becsét és fényét növelték).
3. Kiállítási érem (azon kiállítóknak, akik a kiállítás bármely csoportjában kitüntetésre méltó érdemeket tanúsítottak).
4. Közreműködők érme (azoknak, akik a kiállítás kivitelezése során jelentékeny, kitüntetésre érdemes részt vállaltak).
5. Elismerő oklevél (akik a fenti kitüntetésekre nem jogosultak, de elismerésre méltó tevékenységükkel jutalomra érdemesnek bizonyultak).

A kiosztható érme száma nem volt korlátozva. A jutalmak bőrborítású, bordó bársonnyal bélelt kapcsos dobozokba kerültek, s oklevél is járt velük a jutalmazást kiváltó érdem megnevezésével. Az okleveleket a következő művészek tervezték. Díszoklevél: Lotz Károly és Rauscher Lipót; millenniumi nagy éremhez Vágó Pál; kiállítási éremhez Dörre Tivadar; közreműködők érméhez Benczúr Gyula; elismerő oklevél: Krieger Béla Gyula.⁸

A kiosztott érme számáról kétféle adatsort találni. Matlekovits Sándor teljes körű névsorokkal szolgál,⁹ az ő adatai szerint millenniumi nagy érem 909 darab, kiállítási érem 2163 darab, közreműködői érem 2503 darab.¹⁰ Kőváry László *Az 1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás Közleményei* 32. füzetének adatait közli, eszerint millenniumi nagy érem 1234 darab, kiállítási érem 2914 darab, közreműködői érem 2243 darab.¹¹

A díjazottak neveit – az érdem és jutalom megadásával – a nyomtatott sajtóban is közreadták. Az adatok listáját a kiállítás igazgatósága küldte meg közvetlenül a helyi hivatalos lapoknak, vagy a kereskedelmi és ipartestületektől, esetleg az Ezredéves Országos Kiállítás helyi bizottságaitól kerültek a szerkesztőségekhez.¹² Volt, ahol a főispán a jutalmakat hivatalában, személyesen adta át.¹³ A jutalmazottak ezután hirdetéseikben büszkén szerepeltették a kitüntetés tényét, és olyan is akadt, aki névre szóló érmének rajzát (1. ábra) beágyazta üzletének-vállalkozásának hirdetésébe.¹⁴



1. ábra: Szlukovényi István hirdetése

Az érem pályázat

Az 1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás érmeinek és okmányainak tervezeteire Lukács Béla kereskedelemügyi miniszter pályázatot hirdetett 1894. március 25-i dátummal. Beck Ö. Fülöp (1873–1945) szobrász és éremművész vélhetően az Iparművészeti Főiskolán értesült a kiírásról,¹⁵ amelynek híre ott Morelli Gusztáv körözvénye¹⁶ révén terjedt el. A pályázati kiírás első fele kifejezetten az érmekről szólt:¹⁷

„Az 1896-iki ezredéves országos kiállítás érmeinek tervezeteire ezennel pályázatot hirdetek. A pályázatban kizárólag magyar állampolgár művészek vehetnek részt. A megállapított jury-szabályzat értelmében az érme háromfélék, u.n. 1. millenniumi nagy érem, 2. kiállítási érem, 3. közreműködők érme. A jury-szabályzat, mely kívánatra minden pályázónak megküldetik, tüzetes felvilágosítást nyújt arra nézve, hogy e három érem mily érdemek jutalmazására szolgál.

Az érme terjedelme a következőkben van megállapítva.

A millenniumi érem átmérője 85, a kiállítási éremé 70, a közreműködők érméé 60 milliméter. A millenniumi érem egyik oldalán a teljes magyar címér »Millenniumi nagy érem kiváló érdemekért«, az alsó részen a kiállító nevét és lakhelyét tartalmazó körirat alkalmaztatnak.

A kiállítási érem egyik oldalán a díszítés azonos a millenniumi nagy érem díszítésével, a másik oldalon a közepén allegorikus alakok, a felső részen: »Kiállítási érem – az érdem jutalmául«, az alsó részen a kiállító nevét és lakhelyét tartalmazó körirat alkalmaztatnak.

A közreműködők érmének egyik oldalán a díszítés azonos a millenniumi nagy érem díszítésével; a másik oldalon a közepén allegorikus alakok, a felső félkörben »Közreműködők érme«, az alsó félkörben az illető nevét és lakhelyét tartalmazó körirat alkalmaztatnak.

Mind a három érmen a plasztikai felfogás és ábrázolás más-más legyen. Minden érem előlapjának lényeges tárgya a magyar címér, melynek formái alkalmazása a művész szabadságára bízatik.

Ez érme tervezésére vonatkozó pályamunkák eredeti nagyságban gipszből mintázva (stearinnal bevonva) 1894. október 1-ig lepecsételt jelígyes levelkék kíséretében – az ezredéves orsz. kiállítás igazgatóságának címere (Budapest, V., Akadémia-utca 3. sz.) küldendő be.

A jutalmak a következők: A millenniumi nagy éremre az abszolút becsű legjobb pályamunkának 500 korona, az ezután következő két legjobb munkának 300–300 korona.

A kiállítási éremre és a közreműködők érdemére az abszolút becsű legjobb pályamunkának 400, illetve 300 korona, a következő két legjobb munkának 200–200 korona.

Fenntartja magának az igazgatóság, hogy a legkisebb jutalomnak megfelelő összegért a jutalmazottakon kívül érdemes pályamunkákat megvegyen. Ezek, valamint a jutalmazott pályamunkák a kiállítás igazgatóságának tulajdonába mennek át.”

Beck Ö. Fülöp 1894 júniusában a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 600 forintos ösztöndíjával épp Párizsba tartott, hogy ott „magát külföldi mesterek mellett tökéletesítse”. Vonatútja során olvasta az ezredéves kiállításra kiírt érempályázatot, és rögvest tervei születtek a megvalósítást illetően. Már Bécsben megvette azokat a palakorongokat, amelyeken vörös viaszból megformázta éremterveit.

A 19. század vége felé eszmeileg és technikailag egyaránt megújult az európai éremművészet. Ennek a megújulásnak elsődleges bázisa Franciaország volt, itt támadt új életre az emlékérem és a plakett műfaja is. Munkálkodásuk eredményeként a franciák váltak a modern európai éremművészet tanítómestereivé, megszabadítva az érmészeket az akadémikus stílus szabályrendszerének béklyóitól. Párizsban Beck is megismerte a művészetet megfiatalító forrásokat. Alkotásmódjára biztosan nagy hatással voltak a Párizsban látott modern francia érmek, főképp az 1889-es párizsi világkiállítás – Louis Alexandre Bottée (1852–1941) és Jean-Baptiste Daniel Dupuis (1849–1899) által készített – érmei.



2. ábra: A párizsi világkiállítás díjérme 1889., Louis A. Bottée

Beck nem utánozta a franciákat, csupán a tanulságokat vette át, beépítve azokat művészetébe. Az általa tervezett érmek alakjainak megformálásához, az alkalmazott attribútumokhoz (báberkoszorú, lángoló fátyla, harsona, munkaeszközök), a felirati táblák elhelyezési módjaihoz Bottée díjérme és Dupuis hivatalos emlékérmé volt a közvetlen minta. A beküldött pályaműveken bizonyára mestere, Hubert Ponscarne (1827–1903) kéznyma is rajta volt.

Nyár végén az elkészült munkákat hazaküldte, október végén pedig táviratot kapott, hogy mindhárom kategóriában első lett, így 1200 korona jutalom illeti.¹⁸ Hitetlenkedő örömmel fogadta e közlést, mert szerényebb eredményre számított. Amikorra már megbarátkozott sikerével, megjött a hivatalos értesítés is Lukács Béla miniszter aláírásával. Hazatérve jelentkezett dr. Schmidt József kiállítás igazgatónál az elnyert díjak ügyében. Tőle tudta meg, hogy összesen kilencen pályáztak – Beck mindössze két nevet említ visszaemlékezéseiben: Szárnovszky Ferencét (1863–1903) és Dankó Józsefét (1872–1955). Az újságokból tudható, hogy Reisner József (1859–1929) körmöcbányai vésnök tervét a miniszter 200 koronával jutalmazta.¹⁹ Egy újabb ösztöndíjjal²⁰ Párizsba visszatérve elvégezte az éremterveken a bírálóbizottság által kért módosításokat; a javított munkák végül 1895. június elején érkeztek meg Budapestre.²¹ Az ismételt zsűrizéskor már csak Zala Györgynek (1858–1937) voltak kifogásai, amit Budapesten, a bírálóbizottság előtt igyekeztek tisztázni. Beck a neves szobrász nem egy észrevételét megfontolandónak tartotta, számosat azonban elutasított. Az elutasításokkal a bizottság többi tagja hallgatólagosan egyetértett. Párizsba visszatérve levelet írt a kiállítás igazgatóságának, hogy megfontolás után kitarat eredeti elképzelése mellett, és nem hajtja végre a Zala által kért módosításokat. Visszaemlékezését az alábbi sorokkal zárja: „mai szemmel gyermekkori, éretlen munkáknak tartom ezeket az érmeket [...] a változtatásokat ma sem fogadnám el”. Az utókor ítései azonban a művésztől eltérően vélekednek e három éremről, mert keletkezésüktől számítják a modern magyar éremművészet indulását.²² Az elfogadott éremterveket 1896. május 17-én mutatták be a sajtónak.



3. ábra: A Millenniumi Nagy Érem

Az érmek tervezője

Beck Ö. Fülöp (Pápa, 1873. június 23. – Budapest, 1945. január 31.) egy pápai, tizenhárom-gyermekes zsidó iparos családjába született. Iparművésznék készült a budapesti Iparművészeti Iskola ötvös szakán 1888 és 1893 között. Az ötvös szakma mellett mintázást is tanult. 1894-ben a Kereskedelemügyi Minisztérium ösztöndíját elnyerve Párizsban Hubert Ponscarne növendéke lett. Huszonhárom évesen, az Ezredéves Országos Kiállítás díjérmeivel vált viszonylag ismertté. Így terelődött érdeklődése a szobrászat és éremművészet felé. A régi mesterek módjára maga faragta kőszobrait, s érmeinek negatívját is saját kezűleg véste. Számos

érme a magyar éremművészet időtálló, megkerülhetetlen darabjává lett. Köztéri munkáival már nem volt ekkora szerencséje. Egyéni, modern felfogása a hivatalos és a közizlés számára nehezen elfogadható volt, s ezért sokszor mellőzték. Budapest ostromakor a Sas-hegy környékén bujkált, innen tűnt el 1945. január 31-én.



4. ábra: A Kiállítási Érem

A nevében található „Ö.” rövidítés feloldására kétféle magyarázat ismeretes. Az első az emlékirataiból származik.²³ Eszerint kezébe került a régi magyar ötvösség jeles képviselője, Kecskeméti Ötvös Péter (1637–1680) könyve, s ennek hatására illesztette „szégyellnivalóan sivár és lehetetlen” nevébe – rövidítve – az „Ötvös” szót. „Akkor még hittem ebben a pályában, és az ötvös jelzővel felemelve képzeltem magam.” A másik változat szerint az Ödön utónevet 1917. június 30-án választotta, amikor feleségével együtt megkeresztelkedett a budapesti Kálvin téri református templomban. Családtörténeti emlékezésében unokája úgy vélte: nagyapja teljes szívvel, igaz meggyőződéssel vágyott az asszimilációra; református vallását nagyon komolyan vette, azonosult annak tanításaival, és igyekezett hitének parancsai szerint élni.²⁴

A kiállítási jutalomérmek végleges arculatának kialakítása

Az érempályázat lezárulta után ki kellett jelölni a kivitelezőt, majd teljessé tenni az éremképet. Hiányzott ugyanis a névmező kitöltési formulája. A jutalmazott adatai az eredeti terv szerint a köriratba kerültek volna, amely viszont megnehezítette volna a verőszerszám kialakítását. A másutt már sikerrel alkalmazott névtáblás megoldás mellett egyszerűbb és olcsóbb szerszámokat igényelt. Utóbbi esetben az alapszerszám változatlanul hagyása mellett mindössze a cserélhető, egységes méretű, névre szóló táblácskákat kellett elkészítenie a verdének.



5. ábra: A Közreműködők Érme

A kivitelező kijelölése 1896. május 24-én megtörtént; a feladat elvégzésére a 38688 számú kereskedelmi miniszteri leirat a körmöcbányai pénzverő hivatalt nevezi meg illetékesként. A verdét nyilván nem érte váratlanul a felkérés, mert éppen ekkor szereztek be a 85 mm-es átmérőjű érmek veréséhez új verőgépet, a felület-előkészítéshez korszerűbb homokfúvót.²⁵ A Dániel Ernő jegyezte 27630 számú, 1896. július 15-i átirat elfogadta a pénzverőhivatal ajánlatát, majd néhány alapvető feltétel tisztázását követően részletesen előírta a kidolgozás módját.²⁶

EZREDEVES ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS

1896.

KIÁLLÍTÁSI ORSZÁGOS BIZOTTSÁG

Szám: ad 27630

A magy. kir. pénzverő hivatalnak Körmöcbányán

F. évi június hó 12-én 1257 [sic! Helyesen: 1527] sz. a. kelt ajánlatát elfogadva, megbízom a t. pénzverő hivatalt, az ezredéves országos kiállítás alkalmából készítendő összes érmek veretésével valódi bronzból olyanformán, hogy minden éremre a kitüntetett kiállító neve dombormű alakban rá vezetendő.

Felkérem ezek után a t. pénzverő hivatalt, hogy az érmek előállításához a szükséges intézkedéseket azonnal megtenni, s a kivitel iránt a kiállítás igazgatóságával érintkezésbe lépni szíveskedjék.

Budapesten, az 1896 évi július hó 15-én.

az 1896iki ezredéves kiállítás országos bizottságának elnöke:

Dániel

kereskedelemügyi m. kir. minister



6. ábra: A Kiállítási Érem díszdobozban

A miniszteri átirat két dolgot rögzít: az érmek anyaga valódi bronz legyen, s a kiállítói nevek domború betűvel kerüljenek rájuk. A további részletek tisztázására hamarosan sor került. A Kereskedelemügyi Minisztérium július 23-án táviratilag utasította Reitzner Miksa bányatanácsost, a verde igazgatóját, hogy másnap jelenjék meg szóbeli egyeztetés céljából. Reitzner az esti gyorsvonattal haladéktalanul Budapestre utazott, s a 24-én reggel 8 órakor kezdődő tárgyaláson Schmidt József kiállítás-igazgatóval tisztázták a hiányzó részleteket. Megállapodásukat a 31193 számú, 1896 július 17-én kelt irat rögzíti.

EZREDÉVES ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS 1896.

KIÁLLÍTÁSI IGAZGATÓSÁG
Szám: ad 31193

A magy. kir. pénzverő hivatalnak Körnöcbányán

A kereskedelmi minister úr Ó Nagyméltóságának mint a kiállítás országos bizottsága elnökének f. évi július 15-én ad 27630 sz. a. kelt rendeletben nyert megbízáshoz képest az érmek veretése körüli részletek a t. pénzverő hivatal képviselőjével tárgyalatván, a következőkben történt megállapodás:

1. a bronz színe vöröses és mattírozva legyen;
2. az alakok állása mindkét oldalon egyenlően kívántatik;
3. a milleniumi nagy éremnél, valamint a kiállítási éremnél a neveknél a nak-nek rag alkalmazandó, ellenben a közreműködő éremnél ezen rag elmarad;
4. a helyiségnévénél rag nem alkalmazandó;
5. a nevek betűire nézve a minta elfogadtatván a betűk 3 féle nagyságban készülhetnek a mint ezt a hosszúsága kívánja.

Felkérem ezek után a t. pénzverő hivatalt, hogy az érmek veretését ezek után azonnal munkába venni szíveskedjék.

Budapesten, az 1896 évi július hó 24-én.

Schmidt
miniszteri tanácsos,
kiállítás igazgató

Július 27-én a fenti irat – iránymutatás gyanánt – átkerült a verde Pénzítő és Véső Alosztályaihoz. Már csak a jutalmazottak névsorának kellett megérkeznie, hogy elkészülhessenek az egyedi névtábla-betétek, beindulhassanak a verőgépek, és elkészíthessék a névre szóló jutalomérmeket.



7. ábra: Hátlapi verető a Közreműködők Érméhez, névtáblafészekkel

A fenti három érem korabeli szerszámai közül néhány szerencsésen átvészelt a hosszú 20. századot. Kutatásaink egy korábbi fázisában, 2018 júniusában ezeket a Metal Art Zrt. műemléki védelem alatt álló verőszerszám-gyűjteményében módunk volt személyesen megtekinteni. A hat éremoldal 1–1 apatövet és 1–2 verőtövet tartalmazza e becses tárgy-együttessel. A névmező helye befelé kúpos falú fészek – ide helyezték bele a pontosan illesztett, szintén kúpos kialakítású, cserélhető névtáblákat.²⁷

Jegyzetek

- 1 Természettudományi Közlöny, 1890. 255. szám (november), 561–571. o.
- 2 „E kiállítás az 1892. évi II. törvénycikk 1. §-ában foglalt határozománytól eltérőleg 1896-ban tartatik meg.”
- 3 Lásd pl.: Váci Közlöny, 1893. április 16.
- 4 A korabeli sajtó hírt adott olyan esetről is, hogy egy vállalkozást kiltottak a kiállításról, mert bécsi cég termékeit árusította.
- 5 Pesti Hírlap (esti kiadás), 1896. május 2., 1. o.
- 6 Minisztertanácsi ülés, 1896. október 15., 3. pont. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, W 12.
- 7 Esztergom és Vidéke, 1895. április 7., 3. o.
- 8 Pesti Napló, 1895. június 4., 6. o.
- 9 Matlekovics Sándor (szerk.): Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. III. kötet. Budapest, 1897. 271–416. o.
- 10 Uo. 259. o.
- 11 Kóváry László: A millenium lefolyásának története és a millenáris emlékkalkotások. Athenaeum, Budapest, 1897. 263. o.



12 Lásd: Nyírvidék, 1896. november 22.; Buda és Vidéke, 1897. január 3.; Békésmegyei Közlöny, 1897. november 21.

13 Nyírvidék, 1897. december 12., 19. o. (II. melléklet.)

14 Rákos és Vidéke, 1912. március 17., 9. o.



15 A 3. és a 4. fejezet Beck Ö. Fülöp visszaemlékezésein alapul: Farkas Zoltán: Rippl-Rónai József emlékei / Beck Ö. Fülöp emlékei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1957.



16 Morelli Gusztáv: Körözüvény, 1894 május 23., Magyar Királyi Iparművészeti Iskola. Ikt. szám: 1894/119. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltár 1/c 1894/119.

17 Magyar Ipar, 1894. május 31., 120–121. o.

18 A sajtóközlemények szerint a zsűrizés november elején történt.

19 Budapesti Hírlap, 1894. november 11., 11. o.

20 Pesti Napló, 1895. február 22., 6. o.

21 Budapesti Hírlap, 1895. június 6., 5. o.

22 L. Kovásznai Viktória: Fejezetek a magyar éremművészet történetéből. Argumentum – Magyar Numizmatikai Társulat, Budapest, 1999. 25. o.

23 Farkas Zoltán: Rippl-Rónai József emlékei / Beck Ö. Fülöp emlékei, i. m. 186. o.

24 Bindorffer Györgyi: Makkoshotyka nincs messze Olaszliszktól – Fejezetek Havas Gábor életéből. = Társadalmi Együttélés, 2012. 4. szám. http://epa.oszk.hu/02200/02245/00004/pdf/EPA02245_tarsadalmi_egyuttes_2012_4_havas_gabor.pdf

25 Magyar Ipar, 1896. július 31., 222. o.

26 A levelek felkutatásáért és megküldéséért ezúton mondunk köszönet Daniel Kianicka muzeológusnak, a Múzeum Minci a Medailé v Kremnici munkatársának.

27 A tanulmány Soltész Ferenc Gábor 2019. szeptember 17-én, a Magyar Numizmatikai Társulat ülésén elhangzott előadásának szerkesztett, bővített változata. További szakirodalom: Bálint Zoltán: Az ezredéves kiállítás architektúrája. Schroll és Tsa, Bécs, 1897; Czobor Béla – Szalay Imre (szerk.): Magyarország történeti emlékei az 1896. évi ezredéves országos kiállításon. Budapest, 1897–1901; Gelléri Mór: Az ezredéves országos kiállítás kalauza. Budapest, 1896; Gerő András (szerk.): Budapest, 1896 – II. Az ezredévi kiállítás. = Budapesti Negyed, 1996. 1. szám (tavasz), 371–432. o.; Kontha Sándor: Beck Ö. Fülöp. Corvina Kiadó, Budapest, 1980; Láng Nándor dr.: Az ezredévi kiállítás érmei, = Vasárnapi Újság, 1896. 20. szám (május 17.), 322–323. o.; Tarr László (összeáll.): Az ezredév. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1979.

BOLVÁRI-TAKÁCS Gábor

Habsburg Ottó és Sárospatak

Emlékek, dokumentumok



1990. február 5-e sokak számára emlékezetes Sárospatakon. Azzal délután Habsburg Ottó, a Nemzetközi Páneurópai Unió elnöke, az Európai Parlament képviselője tartott rendhagyó történelemórát. Több ezer érdeklődő gyűlt össze az Árvay József Gyakorló Általános Iskola aulájában, hiszen különleges élménynek ígérkezett a jeles személyiség előadása. 1990-ben, az első szabad választások előtt néhány hónappal, amikor még kóstoltattuk az igazi szólásszabadságot, s nem volt gyakorlat a történelem megszokott módon tanított eseményeihez más szemszögből hozzányúltni, sőt bizonyos előadók tabunak számítottak, nehezen túlbecsülhető jelentőségűnek ítéltető az utolsó magyar király, IV. Károly fiának meghívása.

Ebben az összeállításban Habsburg Ottó és Sárospatak 1990-ben kezdődött és – megszakításokkal – több mint húsz éven át, 2011-ig tartó kapcsolatának emlékeit és dokumentumait adom közre. A partnerség két sárospataki intézményhez köthető. 1990. februári látogatását az általam vezetett Sárospataki Diákegylet kezdeményezte és szervezte. Tíz évvel később felkértem őt az induló *Zempléni Múzsza* fővédnökének, s a tisztséget szívesen vállalta. Ennek nyomán levelezésünk rendszeres maradt. Újabb sárospataki látogatását azonban, előrehaladott életkora miatt, már nem sikerült megszervezni.

Habsburg Ottó életútja

A politikus életének eseményei jól dokumentáltak és közismertek. Az európai politikát évszázadokon át meghatározó család történetét Gonda Imre és Niederhauser Emil részletesen megírták.¹ Tematikus tájékozódást tesz lehetővé az eredetileg Bécsben megjelent *Habsburg lexikon*.² 1988–89-ben Bokor Péter filmrendező kétrészes dokumentumfilmet forgatott a politikusról *Isten akaratából*, illetve *Századunk tanúja – Habsburg Ottó* címmel. Ennek további forrásokkal és fényképekkel kiegészített szöveggönyv-részletei önálló kiadványként megjelentek.³ A legrészletesebb – hatszáz oldal meghaladó terjedelmű – életrajz magyarul 2003-ban látott napvilágot, ebben bőséges további szakirodalom található.⁴ Habsburg Ottó 2011-ben bekövetkezett halálakor a sajtóban hosszabb-rövidebb nekrológok sokasága jelent meg,⁵ s azóta számos további publikáció, hiszen a család történetének kutatására 2003-ban Budapesten önálló intézmény létesült, Habsburg Történeti Intézet néven.⁶

Otto von Habsburg-Lothringen 1912. november 20-án született az alsó-ausztriai Reichenauban, IV. Károly (1887–1922) magyar király és felesége, Zita Bourbon (1892–1989) páрмаi hercegnő legidősebb gyermekeként. A család 1919-ig Ausztriában, ezt követően 1921-ig Svájcban élt. IV. Károly sikertelen hazatérése után Madeira szigetére költöztek, nem sokkal Károly halála után pedig Spanyolországba. Habsburg Ottó 1929–39 között Belgiumban